ڕەواندنەوەی چەند گومانێك

دەربارەی

كۆیلایەتی لە ئیسلامدا

ئامادە كردنی

مامۆستا صلاح الدین عبدالكریم

==

لەبڵاوكراوەكانی

ماڵپەڕی بەهەشت و وەڵامەكان

ba8.org

walamakan.com

هەمیشە لەگەڵمان بن بۆ بەرهەمی نوێ

بسم الله الرحمن الرحيم

* **پێشەکی** :

إنَّ الْحَمْدَ للهِ نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِيْنُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ وَنعُوْذُ بِاللهِ مِن شُرُوْرِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا مَنْ يَهْدِهِ اللهُ فَلا مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يُضْلِلْ فَلا هَادِيَ لَهُ .

وَأَشْهَدُ أَنْ لا إِلَهَ إِلاَّ اللهُ وَحْدَهُ لا شَرِيْكَ لَهُ ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدَاً عَبْدُهُ وَرَسُوْلُهُ .

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَ حَقَّ تُقَاتِهِۦ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنتُم مُّسۡلِمُونَ ١٠٢﴾ [آل عمران].

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ ٱتَّقُواْ رَبَّكُمُ ٱلَّذِي خَلَقَكُم مِّن نَّفۡسٖ وَٰحِدَةٖ وَخَلَقَ مِنۡهَا زَوۡجَهَا وَبَثَّ مِنۡهُمَا رِجَالٗا كَثِيرٗا وَنِسَآءٗۚ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ ٱلَّذِي تَسَآءَلُونَ بِهِۦ وَٱلۡأَرۡحَامَۚ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَلَيۡكُمۡ رَقِيبٗا ١﴾ [النساء] .

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَقُولُواْ قَوۡلٗا سَدِيدٗا ٧٠ يُصۡلِحۡ لَكُمۡ أَعۡمَٰلَكُمۡ وَيَغۡفِرۡ لَكُمۡ ذُنُوبَكُمۡۗ وَمَن يُطِعِ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ فَقَدۡ فَازَ فَوۡزًا عَظِيمًا ٧١﴾ [الأحزاب] .

أَمَّا بَعْدُ :فَإِنَّ أَصْدَقَ الحَدِيْثِ كِتَابُ اللهِ وَخَيْرَ الهَدْيِ هَدْيُ مُحَمَّدٍ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ) وَشَرَّ الأُمُوْرِ مُحْدَثَاتُهَا وَكُلَّ مُحْدَثَةٍ بِدْعَةٌ وَكُلَّ بِدْعَةٍ ضَلالَةٌ وَكُلَّ ضَلالَةٍ فِي النَّارِ .

یەکێکی تر لەو گومانانەی کە ئاراستەی ئیسلام دەکرێت بریتییە لەوەی کەدانی ناوە بە یاسای کۆیلایەتی، بۆ ڕەوانەوەی ئەم گومانە لێکۆڵینەوەیەکی شیکاریو مێژووی دەخەینە بەر دەست خوێنەران بۆ ماناکانی کۆیلایەتیو جێ بەجێ کردنی لەناو خەڵکیدا لە کۆنو تازەدا، هەروەها ڕوونکردنەوەی ڕێگای هەرەبەرزی ئیسلام لەم بوارەدا:

أ- کۆیلایەتیو ئازادی لەلای خەڵکی:

لە کاتی شیکردنەوەی مانای کۆیلایەتی لە دابو نەریتی خەڵکیدا لە کۆنو تازەدا بۆمان دەردەکەوێت کە دەگەڕێتەوە بۆچەند ڕەگەزێك کە لە هەندێ حاڵەتدا هەموویان هەنو لە هەندێکی تردا کورت دەکرێنەوە لەسەر هەندێکیان ئەویش بە گوێرەی خاوەنی کۆیلەکان، یاخود بە گوێرەی ئەو یاسا گشتییەی کە هەر کۆمەڵگەیەك دایناوە، وە ئەو ڕەگەزانەی مانای کۆیلایەتی بۆ دەگەڕێنەوە بە جیاوازی پلەو ئاراستەکانی دەتوانرێت کورت بکرێتەوە بەم شێوەیە:

یەکەم: لێ سەندنەوەی سەربەستی موڵکایەتیو لێ سەندنەوەی سەربەستی کار کردنێك کە ببێتە هۆی موڵکداری.

دووەم: داوا کردن لە کۆیلە کە چی تواناو کۆششی هەیە بیخاتە گەڕ لەبەرامبەر ئەوەی کە خواردنو خواردنەوەو جێگاو شتە گرنگەکانی تری ژیانی پێ بدرێت کە ژیان بەبێ ئەوان ناچێتە سەر.

سێیەم: لێ سەندنەوەی سەربەستی کۆمەلآیەتی، کۆیلە ناتوانێت بەشداری هیچ کارێکی بە کۆمەڵ بکات چەندێك ئامانجەکانی بەرز بێت.

چوارەم: لێ سەندنەوەی سەربەستی سیاسی، کۆیلە ناتوانێت بۆچوونی سیاسی خۆی دەربڕێت سەبارەت بە باری سیاسی ئەو کۆمەڵگایەی کە ئەو تێیدا دەژی.

پێنجەم: لێ سەندنەوەو بێ بەش کردن لە سەربەستی ئایینی و بیروباوەڕی، کە کۆیلەکان سزا دانێکی سەخت سزا دەدران ئەگەر شوێنی دینێکی جگە لە دینی گەورەکەیان بکەوتنایە (وەکو بیلالی حەبەشی وصوهەیبی ڕومی و....زۆرێکی تر لە هاوەڵانﷺ کاتێك کە موسڵمان بوون و وازیان لە دینی گەورەکانیان هێنا توشی سەختترین ودژوارترین سزا بوون وبەدڕندەترین شێواز دەچەوسێنرانەوە).

شەشەم: گوشار خستنە سەر کۆیلەو داوا لێکردنی بە مانەوەی لەلای گەورەکەی وخزمەت کردنی وچێژتنی ماناکانی کۆیلایەتی، وە ئەگەر بیەوێت کۆچ بکاتو شاری گەورەکەی جێ بهێڵێت ئەوا بەڕاکردووەو هەڵهاتوو ودەرچووە لە گوێڕایەڵی گەورەکەی دەژمێردرێتو شایانی گەورەترین سزا دەبێت.

حەوتەم: لاشەو گیانی کۆیلە حەلاڵ و ڕێگە پێ دراون بۆ گەورەکەی چۆن ئارەزووی بێت سزای بدات، وە ئەگەر وویستی لێبوو لەبەر نزمترین وکەمترین هۆکار بیکوژێت، یاخود لە پێناو لەزەت کردن لە تەماشا کردنی دانە شەڕی کۆیلەکان کە کۆتای دێت بە یەکتر کوشتنیان، یاخود لەیەك دانیان بۆ ئەوەی گەورەکان بەختەوەرو دڵ خۆش بن بە ئازاری کۆیلەکان.

هەشتەم: ژێر بارکردنی کۆیلەکان وزۆر لێ کردنیان بۆ کوشتارکردنی دوژمنی خاوەنەکانیان.

نۆیەم: گونجاندی گواستنەوەی کۆیلە لە خاوەنێکەوە بۆ یەکێکی تر، ئیتر بە دیاری بێت یاخود میراتی یاخود لە جیاتی شتێکی تر.

ئەمە زۆربەی ئەو ڕەگەزانەیە هەموویان یان هەندێکیان هەبوونە لەو کاتەوەی کە خەڵکی کۆیلەیان ناسیووە، وە پێویستە لێرەدا ئاماژە بەوە بکەین کە ئیسلام دانی بە زۆربەی ئەو ڕەگەزانەدا نەناوە بە هیچ شێوەیەك لە شێوازەکان، وە بە هیچ حاڵەتێك لە حاڵەتەکان.

بەڵام خاوەنی کۆیلەکان لە واقیعی مرۆڤایەتیدا جاری وا هەبووە تاکە کەسێك بووەو جاری وایش هەبووە کۆمەڵە کەسێك بووە، وە جاری وا هەبووە کە هێزی ئەو کۆمەڵە وای لێ کردووە کە پۆشاکی دەسەڵاتدارێتی فەرمانڕەوا بپۆشێت وخۆی زاڵ بکات بەسەر خەڵکیدا.

وە پێش ئەوەی وەڵامی ئەو کەسانە بدەینەوە کە ڕەخنە لە ئیسلام دەگرن بەوەی کە یاسای کۆیلایەتی لە بنچینەدا ڕیشەکێش نەکرد، باشتر وایە تیشکێك بخەینە سەر ڕەگەزەکانی کۆیلایەتی لە جیهانی تازەماندا کە ماوەیەکی نزیکە وا خۆی نیشان دەدات کە پارێزەری ئازادیو سەربەستییە وبانگەشەی بۆ دەکات.

بۆ ئەوەی بزانین چەند لەو نۆ ڕەگەزەی کە باسمان کرد ئێستا سەپێنراوە بەسەر گەلانی تردا تێڕوانینێکی گشتی بەسەر گەلە بە کۆیلە کراوەکاندا لە لایەن دەسەڵاتی ئیستعمارەوە، یاخود لە لایەن دەسەڵاتێکی خۆسەپێنەوە بەسە بۆ ئەوەی کە ئەوەمان بۆ دەربخات کە یاسای بە کۆیلە کردن بەردەوامەو تا ئێستایش لە جیهاندا جێ بەجێ دەکرێت، بەڵام شێوازێکی ترو پۆشاکێکی تری پۆشیوە، وخۆی داپۆشیوە بە چەند ناوێکی تازەی وەکو: دەسەڵاتی یاساو دەسەڵاتی داگیرکەرو دەسەڵاتی ئینتداب ودەسەڵاتی حیزبی فەرمانڕەوا ودەسەڵاتی خۆسەپێنەری ستەمکار، کە هەموو ئەم ناوانە چەند کەسانێك سەرپەرشتی ونوێنەرایەتی دەکەن وبە بێ هیچ حەق ومافێك گەلانیان کردووە بە کۆیلە، وهێزی چەکداریو سەربازی

دەیانپارێزێت، وە هەر کەسێك بیەوێت خۆی ڕزگار بکات لەو کۆیلایەتی‌یەی کە سەپێنراوە بەسەریدا ئەوا دادەنرێت بە دوژمنی یاسا یاخود دوژمنی دەسەلآت یاخود دوژمنی شۆڕش یاخود............ بۆیە شایانی هەموو جۆرە سزاو چەوساندنەوەیەکە تەنانەت کوشتنیش.

ئیتر جیاوازی چی‌یە لە نێوان کۆیلەی جیهانی کۆن کە ئازادی موڵکایەتی‌و ئازادی کارکردنێکی لێ سەندرابووەوە کە ببێتە هۆی موڵکایەتی وە لە نێوان هەندێك لە دەسەلآتەکانی جیهانی تازە کە ئەم سەربەستی‌و ئازادی‌یە قەدەغە دەکەن لەسەر شێوازی کردنە کۆیلەی بە کۆمەڵی گشتی کە خۆی داپۆشیوە لە ژێر ناوی یاسای گشتی یاخود یاسا، یاخود....؟!.

جیاوازی چی‌یە لە نێوان کۆیلەی جیهانی کۆن کە ڕێگەی پێ نادرا هیچ چالاکی‌یەکی کۆمەلآیەتی‌و سیاسی پیادە بکات، وە لە نێوان گەلانی کراو بە کۆیلە کە قەدەغە کراوە لە پیادە کردنی جۆرەها چالاکی‌یە کۆمەلایەتی‌و سیاسی‌یەکان لە هەندێك لە وولآتانی جیهانی نوێدا کە بانگەشەی پێشکەوتن خوازی‌و هەڵگری ئالآی سەربەستی وئازادی دەکەن؟!.

مانای کۆیلایەتی لە هەردووکیاندا یەکە بەلآم لە کۆندا کۆیلایەتی بۆ تاکە کەس بوو بەلآم ئێستا بووە بە کۆیلایەتی کردنی نەتەوە وگەلان.

جیاوازی چی‌یە لە نێوان کۆیلەی جیهانی کۆن کە داوای لە کۆیلە دەکرد چەندێك توانای هەیە سەرفی بکات لە بەرامبەر ئەوەی کە هەندێك لە پێویستی‌یە گرنگەکانی ژیانی بۆ دابین بکرێت، وە لە نێوان ئەوانەی کە یاسایەکی لەم چەشنانەیان بەسەردا جێ بەجێ دەکرێت لە هەندێك لە ڕژێمەکانی جیهانی نوێ وە لەسەر شێوازی کردنە کۆیلەی بەکۆمەڵ؟!.

جیاوازی چی‌یە لە نێوان کۆیلەی جیهانی کۆن کە دینی گەورەکەی یاخود مەزهەبی گەورەکەی دەسەپێنرا بە سەریداو دەبوایە پیادەی بکات، وە لە نێوان چەندەها لە گەلان کە لە جیهانی تازەدا دەچەوسێنرێنەوە

بۆ ئەوەی پەیوەست بن بە مەزهەبێکی کۆمەلایەتی دیاری کراوەوە یاخود نکوڵی لە بیرو باوەڕێکی ئایینی دەست نیشانکراو دەکاتو جگە لەوە پیادە دەکات؟!.

مانای کۆیلایەتی لە هەردوکیاندا یەکە بەلام پێشتر بۆ تاکە کەس بووەو ئێستا بۆ نەتەوەو گەلانە.

با ئەو کەسانەی کە بە سۆزو بەزەیی هاتنەوەیان بۆ کۆیلەی جیهانی کۆن خەڵکی دەخەڵەتێنن با بزانن ئەوان لە هەموو کەس زیاتر گەلانیان کردووە بە کۆیلەو کۆیلەکانی ژێر دەستیان دەچەوسێننەوە هەرچەندە ئەگەر ناوی تریان لە خۆیان نابێت جگە لەناوی کۆیلایەتی کردن.

ب- هۆکاری کردنە کۆیلە لە لای خەڵکی:

خەڵکی لە کۆنەوە یاسای کردنە کۆیلەیان زانیووە، وهۆکارەکانیشی لایان جۆراو جۆر بووە، وە زۆربەیان پشتیان بەستووە بە ستەم کردنی بەهێز لە لاواز.

لە هۆکارەکانی: دیل کە بە هۆی شەڕەوە دەبێت، ئیتر ئایا شەڕەکە لە نێوان گەلانی جیاوازدا بێت، لە نێوان هۆزەکانی یەك گەل، وە ئایا شەڕی دەرەکی بێت یان ناوخۆ، وە سەرەنجامی دیل تێیدا یان کوشتن بووە یان کردنە کۆیلە یان بەردان بە پارە.

وە لە هۆکارەکانی: زاڵ بوون بەسەر ئازادی مرۆڤ بە دزینو ڕفاندنو دۆزینەوە، وە لەوانەی کە بوون بە قوربانی ئەم جۆرە وکران بە بەندە بە ستەم پێغەمبەر یوسف بووﷺ کە کاروانەکە لە ناو بیرەکە دەریان کردو فرۆشتیان بە نرخێکی کەمو وەکو کۆیلە برا بۆ میسر (چیرۆکەکە لە قورئانی پیرۆز بە درێژی باس کراوە لەسورەتی یوسف).

وە لەوانەی کە بوون بە قوربانی ئەم جۆرە لە بەکۆیلە کردن زەیدی کوڕی حارثة بووؓ کاتێك کە منداڵ بوو کەسو کاری لەگەڵ کاروانێکدا ناردیان، بەلام کاتێك کە کاروانەکە دوور کەوتەوە وەکو کۆیلەیەك لە مەککە فرۆشتیان، وە بەم شێوەیە مایەوە تاوەکو پێغەمبەرﷺ ئازادی کرد، بەلام لە پاش ئازاد کردنی

خزمەتکردنی پێغەمبەری خوایﷺ هەڵبژارد بەسەر ڕۆیشتنەوە لەگەڵ کەس و کاریدا کاتێك کە دۆزی-یانەوە.

وە لەوانە صهيب رضي الله عنهکاتێك کە ڕۆمەکان کردیان بە کۆیلەو پاشان هۆزی کلب لێیانی کڕیو هێنرا بۆ مەککە و عبدالله بن جدعان کڕی، وە یەکێك بوو لەو کۆیلانەی کە لە پێناوی خوادا سزا دەدرا.

وە لەوانە زنجییەکانی نەتەوە یەکگرتووەکانی ئەمریکا لە کەنارەکانی ئەفریقا دزران و وەکو ئاژەڵ بەرەو ئەمریکای باکور بران تاکو وەکو کۆیلەو بەندە لە کێڵگەی ویلایەتەکەیاندا کار بکەن، لە خراپترین بواری ژیانیدا بوون زەلیل و سەرشۆڕ کرابوون وسزادەدران، و ماندوو دەکران بە کارە قورس و سەختەکانەوە.

وە یەکێکی تر لە هۆکارەکانی بە کۆیلایەتی کردن ئەنجام دانی هەندێك تاوانی گەورە بوو وەکو کوشتن و دزی و زینا، کە بڕیار دەدرا بەسەر ئەنجامدەرانیدا بە کۆیلە کردن بۆ بەرژەوەندی دەوڵەت یاخود ئەوەی کە تاوانەکەی بەرامبەر ئەنجام دراوە.

وە لەهۆکارەکانی تری نەتوانینی دانەوەی قەرز، ئەو کاتە بڕیاردەدرا کە قەرزار بکرێت بە کۆیلەی خاوەن قەرز.

وە هەندێك لە خەڵکی لەناو چینە هەژارەکانی کۆمەڵدا خۆیان منداڵەکانیان دەفرۆشت بەو کەسانەی کە دەسەڵاتیان هەیە بەسەریاندا، وە یاسا گشتییەکان لەلای زۆرێك لە نەتەوەکان ڕێگەیان بەمە داوە.

وە کاتێك کە برسێتی یاخود ترس زۆری بۆ هەندێك لە خەڵکی بهێنایە ئەوا وازیان لە ئازادی خۆیان دەهێنا بۆ ئەو کەسانەی کە پەنای بدانایەو خواردنی پێ بدانایە.

وە یەکێکی تر لە هۆکارەکانی کردنە کۆیلە منداڵ بوونی کۆیلەکان، چونکە ئەوەی لە کۆیلە ببوایە خۆیشی دەبوو بە کۆیلە با باوکیشی گەورە بوایە.

بەڵام کاتێك کە ئیسلام هات زۆربەی هەرە زۆری هۆکارەکانی بە کۆیلە کردنی بڵاوی لەناو خەڵکیدا هەڵوەشانەوە بە جیاوازی جۆرەکانی، بەڵام لە توانایدا نەبوو کە یاسای دیلی جەنگی دەرەکی و ئەوەی بە

دوایدا دێت لە بە كۆیلە كردنێك كە مەبەست پێی خودی خۆی نیە هەڵوەشێنێتەوە، چونكە هەڵوەشانەوەی یاسای دیل پەیوەندی بە هەڵوەشاندنەوەی خودی جەنگەكەو هۆكارەكانی هەیە، وە لەتوانای هیچ یاساو دەستورو كۆمەڵگایەكدا نیە كە ئەم شتە هەڵوەشێنێتەوە بەشێوەیەكی یەكجاریو تەواو، هەتا لە جیهاندا ڕژێمو كۆمەڵگای تر هەبێت كە ناچارت بكات بچیتە جەنگەوە لە گەڵیدا، كە ئەو دیلەكانی تۆ دەكات بە كۆیلە وبەخراپترین شێواز ڕەفتاریان لەگەڵ دەكات تۆیش ناچاری دیلەكانی ئەو بكەیت بە كۆیلە وهاوشێوەی ئەو مامەڵە لەگەڵ دیلەكانیدا بكەیت، بەڵام ئیسلام لەگەڵ ناچار بوونی بۆ مامەڵە كردن لەگەڵ دیلی بەرامبەردا بە هاوشێوەی ئەوان لەڕووی ئاشكراوە بەڵام دیلی جەنگی بەشێوەیەك بەرز كردەوە كە تا ئێستا نوێترین یاساو دەستووری جیهان پێی نەگەیشتوون.

بەڵام دوژمنانی ئیسلام هەوڵ دەدەن لە پاش هەموو ئەمانە كە سەربەرزیو شكۆداری ئیسلام بسڕنەوە بە درۆو سەرلێشێواندنی خەڵكی.

ج: كۆیلە لە لای جگە لە موسڵمانان:

كۆیلە لای ڕۆمان وەكو ئاژەڵ بوون، هەموو مافەكانی مرۆڤایەتیان لێ زەوت كرابوو، وە بەكاریان دەهێنان لە كاری قورسو سەختدا، وە لە جەنگدا بۆ ڕەزامەندی ئارەزووە خراپە نزمەكانیان، وە ئەم كۆیلانەیان بە دەست دەهێنا لە ڕێگای جەنگێكەوە كە هیچ ئامانجێكی نەبوو تەنها زاڵ بوونو چەوساندنەوەو كردنە كۆیلەی میللەتانو گەلان، یاخود لە ڕێگەی دزیو تاڵانیو ڕفاندنو هاوشێوەی ئەمانە.

وە كۆیلەكانیان كۆتو زنجیر دەكرد تا ڕانەكەن، وە كاری قورسیان پێ دەكردن وە ئەوەی دوا بكەوتایە لە كاركردن سەخت ترین سزایان دەدا.

وە شوێنی كۆیلەكان لە بەندینخانەی تاریكی ناخۆش دەچوو، یاخود لە كولانەی ئاژەڵ دەچوو بەڵام گەورەكانیان لە كۆشكو تەلاری بەرزدا دەژیان وهەموو هۆكارێكی خۆش گوزەرانیان هەبوو.

وە ڕۆمان ئاهەنگو ڤیستیڤاڵی خۆشەویستیان هەبوو کە تێیدا ڕمبازی ڕاستەقینەیان تێیدا دەبینی لە نێوان کۆیلەکاندا، کە لەم ڕمبازییەدا (مبارزة) شمشێرو ڕم لە یەکتری دەدراو یەکتریان دەکوشت، ئەوکاتە دڵی بینەرانی ڕۆمان پڕ لە خۆشی دەبوو بە ئێشو ئازاری کۆیلەکان.

وە مامەڵەی کۆیلە بەهەمان شێوە بوو لای فارسو هیندو عەرەبو جگە لەمانە، وە لە سەرەتای دەرکەوتنی ئیسلام کۆیلە لە لای گەورەکانیان سەخت ترین سزا دەدران ئەگەر موسڵمان بوونایە وەکو صهيب الرومي وعامر بن فهيرة و بلال بن رباح الحبشي و جگە لەمان‌ﷺ، عامرو بیلال ابو بکرﷺ کڕییانیو ئازادیانی کردو ڕزگاریانی کرد لە سزا، وەچەند بەندەیەکی تری ئازاد کرد کە لە پێناوی خوای گەورەدا سزا دەدران.

بەڵام یونان مەزهەبە فەلسەفییەکان لە لایەن پاساوی هزری دەهێنایەوە بۆ ڕژێمی کۆیلە، مەزهەبی (ئەرسطۆ) دەربارەی کۆیلە وایە کە کۆمەڵێك لە خەڵکی بۆ کۆیلایەتی دروست کراون، چونکە ئەوان کاری ئەو ئامێرانە دەکەن کە ئازادەکان هەڵسوکەوتی پێ دەکەن، ئەوان ئامێرێکی زیندوونو لە کارکردندا لە ئامێرە بێ گیانەکان دەچن.

وە (أفلاطون) مامۆستای (أرسطو) لە(الجمهورية الفاضلة) کەیدا دان بەوەدا دەنێت کە کۆیلە هاونیشتمانی نین، وە ناچاریان دەکات لەسەر گوێڕایەڵیو ملکەچی بۆ ئازادەکان، وە شارستانی یۆنانی یاسای کۆیلایەتی گشتی دانا بۆ بەرژەوەندی دەوڵەت، وە یاسای کۆیلایەتی تایبەت بۆ بەرژەوەندی تاکە کەس، وە کۆیلە لای ئەوان هەموو ئازادییە مرۆڤایەتییەکانی لێ زەوت کرابوو.

وە جولەکەیش دەستێکی باڵایان هەبووە لە بە کۆیلە کردنی خەڵکی لە هەموو چاخەکانیاندا، وە قورئان پێمان ڕادەگەیەنێت کە ئەوان سنووری خوای گەورەیان بەزاندووە تا کار گەیشتۆتە ئەوەی کە برا دینی-یەکانیان بکوژنو دیلیان بکەنو داوای فیدیەیان لێ بکەن، خوای گەورە دەفەرمێت:

﴿ثُمَّ أَنْتُمْ هَؤُلَاءِ تَقْتُلُونَ أَنْفُسَكُمْ وَتُخْرِجُونَ فَرِيقًا مِنْكُمْ مِنْ دِيَارِهِمْ تَظَاهَرُونَ عَلَيْهِمْ بِالْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَإِنْ يَأْتُوكُمْ أُسَارَى تُفَادُوهُمْ وَهُوَ مُحَرَّمٌ عَلَيْكُمْ إِخْرَاجُهُمْ .....﴾ [البقرة: ٨٥] .

واتە: پاشان ئێوە – جولەکە – کەسانێکن کە یەکتری دەکوژن وکۆمەڵێك لە خۆتان ئاوارە ودەربەدەر دەکەن ویارمەتیان دەدەن لەسەر تاوان ودوژمنکاری ودەرکردن، وەئەگەر دیلیشتان دەست بکەوێت ئەوا بە پارە ئازادیان دەکەن، کە لە تەوراتدا خوای گەورە پەیمانی لێ وەرگرتون کە یەکتری نەکوژن ویەکتری دەربەدەر نەکەن ویەکتری نەکەن بە کۆیلە.

وە فەرمایشتەکانی مەسیحیەتی نوسراو لەسەر زمانی (بولص) لە نامەکەیدا بۆ خەڵکی (ئەفس) دەڵێت:

(ایها العبید أطیعوا سادتکم....... کعبید المسیح عاملین مشیئة الله من القلب خادمین بنیة صالحة).

واتە: ئەی کۆیلەکان گوێڕایەڵی گەورەکانتان بن .... وەکو کۆیلەی مەسیح کار بکەن بە ویستی خوا لە دڵەوە، وە خزمەت بکەن بە نیەتێکی چاك.

وە هاوشێوەی ئەمە دەبینین لە ڕاسپاردەکانی (بطرس) وە باباکانی کەنیسە گوێڕایەڵیان پێویست کردووە لەسەر کۆیلەکان، چونکە کۆیلایەتی لە دیدی ئەواندا سرڕەوەی هەندێك لە تاوانەکانی مرۆڤە و کۆیلەکان جێ بەجێ دەکەن.

د: کۆیلە لە ئیسلامدا:

کاتێك کە ئیسلام هات زۆربەی ئەو هۆکارو ڕەگەزانەی هەڵوەشاندەوە کە مەفهومی کۆیلەی لەسەر ڕاوەستابوو، تەنها دیلی جەنگ نەبێت کە ئەمیش پێویستی وا دەخوازێت کە بمێنێتەوە، وە ئیسلام کاری کردووە بۆ ئازاد کردنی کۆیلە بە جۆرەها هۆکار لەیاسا بەرزە نموونەییەکانیدا.

وە کاتێك کە ئیسلام هات هەموو گەلانی شارستانیو ناشارستانی دانیان بە یاسای کۆیلایەتیدا دەنا بە هەموو جۆرەکانییەوە، وە دانیان بە هەموو ئەو هۆکارانەدا دەنا کە مرۆڤیان بەرەو کۆیلایەتی دەبرد ئەمیش هەموو جۆرەکانی هەڵوەشاندەوە تەنها ئەوە نەبێت کە پێویستیو ناچاری دەیخوازێت ئەویش

دیلی جەنگە، ئەو جەنگانەی لە نێوان موسڵمانان وبێ بڕوایاندا ڕوو دەدات لەبەر چەند هۆكارێك كە توانای ڕەت كردنەوەیان نییە.

بەم شێوازە ئیسلامییە مەفهومی كۆیلە گۆڕانێكی گشتی بەسەردا هات، وە ئیسلام زۆربەی ئەو سەرچاوانەی گرت كە یارمەتی یاسای كۆیلایەتیان دەدا لە جیهاندا.

تەنها پێویستی ناچاری كرد كە دیلی جەنگ بهێڵێتەوە كە ئەمەیش لە هەموو كات وشوێن ویاسا مرۆڤایەتییەكان هێشتوویانەتەوە، بەڵام ئیسلام تێڕوانێكی ڕێز لێنانی بۆ دیلی جەنگ هەیە وە هانی موسڵمانان دەدات بۆ ئازاد كردنی كۆیلە.

وە بۆ چارەسەركردنی كێشەی دیلی جەنگ هیچ ڕێگایەكی تر نییە تەنها پەنا بردن بۆ یەكێك لەم چارەسەرانە نەبێت:

چارەسەری یەكەم: كوشتنیانو ڕزگار بوون لە كێشەكەیان بە یەكجاری، كە ئەمە لەوانەیە چارەسەر بێت بۆ ئوممەتێك كە ساوا بێت ودامەزراو نەبێت لەسەر زەوی.

چارەسەری دووەم: ئازاد كردنیان بە بێ بەرامبەر كە قورئان ئەم چارەسەرەی پێش خستووەو جێ بەجێ دەكرێت ئەگەر زیانی بۆ سەر موسڵمانان نەبێت بە تایبەت ئەگەر وای بینی كە بەسودە بۆ بەدەست هێنانی دڵی دیل وكەس وكاریان بۆ ئیسلام، چونكە ئیسلام مەبەستی كوشتنی خەڵكیو زەلیل كردنیان لە ژێر دەستی موسڵمانان نییە، بەڵكو مەبەستی هیدایەت دانی خەڵكیو ڕێنمونی كردنیانە بۆ حەقو ڕاستیو خێرو چاكە.

چارەسەری سێیەم: گۆڕینەوەیان بە دیلی موسڵمانان لای دوژمن، یاخود ئازاد كردنیان بەرامبەر پارەو چەكو زانست یاخود ملكەچ كردنیان بە چەند مەرجێكی ڕێككەوتنی دیاری كراو، یاخود هەر شتێك كە سودی موسڵمانانی تێدا بێت ئەگەر ئازاد كردنی دیلەكان زیانی بۆ سەر موسڵمانان نەبێت.

چارەسەری چوارەم: هێشتنەوەیان وەکو دیل لە ژێر دەستی موسڵمانان، ئەویش کاتێك کە ئازاد کردنیان ترسناکی هەبێت بۆ سەر موسڵمانان بە شێوەیەکی گشتی، وەناوەڕۆکی ئەم چارەسەرەیە کە ئیسلامی ناچار کردووە کە ئەم جۆرە هەڵنەوەشێنێتەوە وبیهێڵێتەوە، ودیلی جەنگ هەندێك سەربەستی مەدەنی لێ بسەندرێتەوە.

وە کە دیلی جەنگ ئازاد نەکران و هێڵرانەوە ئەوا دەبێت لە ژێر اودێرییەکی وردو توندا بن بۆ ئەوەی نەبن بەسەرچاوەی ئاشوب و ئاژاوەو ناپاکی و پیلان گێڕان دژی موسڵمانان لە ناو ڕیزەکانی خۆیانەوە، کە ئەمەش وا دەخوازێت کە هەموو سەربەستییە مەدەنییەکانیان پێ نەدرێت، وە لایەنی بەرپرس لە دیلەکان تەنها دوو ڕێگای لەبەر دەستە:

ڕێگای یەکەم: دیلەکان بەند بکرێن لەناو بەندینخانەی گشتی خواردنی تایبەتیان پێ بدرێت لەگەڵ پاراستنی ڕێزو پلەی مرۆڤایەتیان لەوەی کە ڕووبەڕووی بێ ڕێزی و سزا نەبنەوە، هەروەها داوایان لێ بکرێت بەجێ بەجێ کردنی هەندێك کاری سود بەخش کە کاتی پێ بەسەر بەرن و تواناکانیانی پێ سەرف بکەن و ببێتە وەرزشێك بۆ لەشیان.

ئەمە چارەسەرێکە ئیسلام دای ناوە هەر کاتێك بەرژەوەندی موسڵمانان ودیلەکان و ئامانجەکانی بانگەوازی تێدا بێت جێبەجێ دەکرێت.

بەڵام ڕیسوا کردن وئازاردان وخزمەت نەکردن وکاری قورس پێ کردنیان ئەمانە ئیسلام ڕێگەی پێ نادات وقەدەغەی کردووە.

بەڵام دەوڵەتانێکی زۆری شارستانی و بانگەشەکەرانی ئازادی وسەربەستی و مافی مرۆڤ پەیرەوی دەکەن لە جیهاندا.

ڕێگای دووەم: بەند نەکرێن لەناو بەندینخانەی گشتی بەڵکو دابەش بکرێن بەسەر خێزانە موسڵمانەکاندا وە ببن بەبەشێك لە بوونی ئەو خێزانە، وەکو ئەوان ولەوەی ئەوان دەخۆن و دەخۆنەوە ولەبەر دەکەن، وە

ئافرەتانیان مارە دەکرێن، وە جاری وا هەیە ئازاد دەکرێن ودەبنە خێزانی خاوەنەکەی، وە خێزانەکە نەفەقەی دیلەکە دەکات و پێداویستیەکانی بۆ دابین دەکات، وە چاودێریشی دەکات لەوەی نەوەك ناپاکی بکات یاخود پیلان بگێڕێت.

وە بەم شێوازە ئەو دیلە بێ باوەڕانە بۆیان دەگونجێت کە شارەزای ڕەوشت و بیروباوەڕو هەڵسوکەوتی جوانی ئیسلام بن[١].

وە سەربەستی ئایین وپەرستن وفێربوونی زانست بە دیلەکان دەدرێت.

وە جاری وا هەیە سەربەستی کارکردن و موڵکایەتیشان پێ دەدرێت ئەگەر خاوەنەکانیان ڕێگایان پێ بدەن، یاخود بەڵگە نامەیان لە گەڵدا بنوسن بۆ ئازاد کردنی خۆیان بەرامبەر بڕە پارەیەك کە پەیدای دەکەن.

وە ئیسلام ئەم ڕێگایەیشی داناوە ئەگەر بەرژەوەندی ئیسلام وموسڵمانان و دیلەکانی تێدا بێت، لەگەڵ هەموو ئەمانەدا ئیسلام زۆر هانی ئازاد کردنی دیلی داوە، وە لە زۆر حاڵەتدا پێویستی کردووە ئەو دیلانە ئازاد بکرێن کە باوەڕیان هێناوەو دامەزراو باش بوونە.

هەروەها ئیسلام ڕێزی زۆری لە دیل ناوە لە زۆر بواری پەروەردەیی بەرزدا کە وایان لێ دەکات ڕق وکینە لە دڵیاندا نەمێنێت بەرامبەر ئیسلام وموسڵمانان و ئەم پەیامە خواییە پیرۆزەیان لا خۆشەویست بکات تا بێنە ناویەوە، بەوەی کە مامەڵەی جوان لەگەڵ دیلەکاندا بکەن و وەکو ئەندامێکی خێزانەکەی خۆیان تەماشایان بکەن، وە لێیان نەدەن وئازار وسزایان نەدەنو سوك وریسوایان نەکەن وجوێنیان پێ نەدەن ونەیانشکێننەوە وکارێکیان پێ نەسپێرن کە لە توانایاندا نەبێت، وە لەگەڵ خۆیاندا لە خواردنو خواردنەوەی خۆیانیان پێ بدەن وخۆیان چی دەپۆشن ئەویش بەوان بدەن وە لە شوێنی خۆیان بیانخەوێنن، وە هەرکاتێك هاتنە ناو ئیسلامەوەو دامەزراو بوون ئەوا ئیسلام داوا لە خاوەنەکانیان دەکان

---

(١) زۆرێك لەو دیلانە بەم شێوەیە موسڵمان بوونە.

ئازادیان بکەن وئەو ئازادی‌یەیان پێ ببەخشنەوە کە لێیان سەندرابوو لەبەر بەرژەوەندی ئاسایشی گشتی کە ئەمەش وەکو پێدانی ڕەگەز نامە وایە کە دەبن بە هاونیشتمانی ئازاد لەناو وولاَتی موسلْماناندا.

نەك هەر ئەوەندە بەڵکو ئیسلام هەوڵی داوە تێکەڵیان بکات لەگەڵ ئەو هۆز وتیرە وعەشیرەتانەی کە ئەوان تێیدا بەندە بوونە، بەم شێوازەیش پێکهاتەیەکی کۆمەلایەتی نوێ پێك دێت کە تێیدا بەندەکانی کۆن وئازادەکان یەك دەگرن وهەمان نەسەب ورەچەڵەکی ئەو هۆزو عەشیرەتانەیان دەبێت لە ڕێگای وەلائەوە(الولاء) کە پێغەمبەرﷺ دەربارەی دەفەرمێت: (الولاء لحمة كلحمة النسب)[٢].

بەم پەروەردە ئیسلامی‌یە گەورەیە زۆرێك لە دیلەکان بوون بە گەورە زانایانی ئیسلام وگەورە پیاوچاکانیان پاش ئەوەی کە پێشتر دیل وبەندە بوون، وەکو بیلالی حەبەشیرضي الله عنه کاتێك کە ئیمامی أبو بکررضي الله عنه کڕی و ئازادی کرد ئیمامی عومەررضي الله عنه فەرمووی: (أبو بكر سيدنا وأعتق سيدنا)[٣].

واتە: أبو بکر گەورەمانە وگەورەیشمانی ئازاد کرد.

هەروەها ئیمامی عومەر ئاواتەخواز بوو کە سالمی خزمەتکاری أبو حذيفة رضي الله عنهم زیندوو بوایە تا هەڵیبژێرێت بۆ پۆستی خەلیفە.

وە لە پاش ئەمە زیاتر فراوان بوو تاوەکو دیلەکان بوون بە فەرمانڕەوا لە چاخەکانی مێژووی ئیسلامدا، وە لە ناو خەلیفەکاندا هەبووە کە لە دایکێکی دیل بووە.

الحافظ المزي لە(تهذيب الكمال) دا دەفەرمێت: (ئیمامی الزهري دەفەرمێت: هاتم بۆ لای عبدالملك بن مروان – کە خەلیفەی موسلْمانان بوو– پێی ووتم لە کوێوە هاتوویت ئەی زوهری؟ ووتم: لە مەککەوە، ووتی: کێت بە جێ هێشتووە بە گەورەیان کە سەرپەرشتیان بکات؟ ووتم: عطاء بن أبي رباح، ووتی: ئایا عەرەبە یاخود کۆیلەی ئازاد کراو وخزمەتکار؟ ووتم: کۆیلەی ئازاد کراو وخزمەتکار، ووتی: بەهۆی چی‌یەوە بووە بە گەورەیان؟ ووتم: بە دینداری وگێڕانەوەی فەرموودە، ووتی: خەڵکانی دیندار وفەرموودەگێڕەوان هەر

(٢) (رواه ابن حبان عن ابن عمررضي الله عنه، وصححه الشيخ الألباني في إرواء الغليل: ١٦٦٨).

(٣) (رواه البخاري، وانظر: مشكاة المصابيح: ٦٢٥٠).

دەبێت ببن بە گەورەو فەرمانڕەوا، ووتی: ئەی كێ فەرمانڕەوا وگەورەی یەمەنە؟ ووتم: طاوس بن كيسان، ووتی: ئایا عەرەبە یاخود كۆیلەی ئازاد كراو وخزمەتكار؟ ووتم: كۆیلەی ئازاد كراو وخزمەتكار، ووتی: بەهۆی چییەوە بووە بە گەورەیان؟ ووتم: بەو شتەی كە عطاء پێی بووە بە فەرمانڕەوا وگەورە، ووتی: هەر دەبێت وابێت.

ووتی: ئەی كێ فەرمانڕەواو گەورەی میسرە؟ ووتم: يزيد بن حبيب، ووتی: ئایا عەرەبە یاخود كۆیلەی ئازاد كراو وخزمەتكار؟ ووتم: كۆیلەی ئازاد كراو وخزمەتكار، ووتی: ئەی كێ فەرمانڕەواو گەورەی شامە؟ ووتم: مكحول، ووتی: ئایا عەرەبە یاخود كۆیلەی ئازاد كراو وخزمەتكار؟ ووتم: كۆیلەی ئازاد كراو وخزمەتكار، كۆیلەیەكی نوبی بوو ئافرەتێك لە هذيل ئازادی كرد، ووتی: ئەی كێ فەرمانڕەواو گەورەی جەزیرەیە؟ ووتم: ميمون بن مهران، ووتی: ئایا عەرەبە یاخود كۆیلەی ئازاد كراو وخزمەتكار؟ ووتم: كۆیلەی ئازاد كراو وخزمەتكار، ووتی: ئەی كێ فەرمانڕەواو گەورەی خوراسانە؟ ووتم: الضحاك بن مزاحم، ووتی: ئایا عەرەبە یاخود كۆیلەی ئازاد كراو وخزمەتكار؟ ووتم: كۆیلەی ئازاد كراو وخزمەتكار، ووتی: ئەی كێ فەرمانڕەواو گەورەی بەصرەیە؟ ووتم: الحسن البصري، ووتی: ئایا عەرەبە یاخود كۆیلەی ئازاد كراو وخزمەتكار؟ ووتم: كۆیلەی ئازاد كراو وخزمەتكار، ووتی: هاوار بۆ خۆت، ئەی كێ فەرمانڕەواو گەورەی كوفەیە؟ ووتم: إبراهيم النخعي، ووتی: ئایا عەرەبە یاخود كۆیلەی ئازاد كراو وخزمەتكار؟ ووتم: عەرەبە، ووتی: هاوار بۆ خۆت ئەی زوهری ناخۆشیت لەسەر لابردم، سوێند بە خوای گەورە كۆیلەو خزمەتكاران لەم وولاتەیشدا دەبن بە فەرمانڕەوا وگەورە تا ووتاریان بۆ دەدرێت لەسەر مینبەر وعەرەبیش لە خوارەوە دەبن، ووتم؟ ئەی ئەمیری ئیمانداران، ئەمە تەنها دینە، هەر كەسێك بیپارێزێت دەبێت بە گەورە وفەرمانڕەوا، وە هەركەسێكیش بیفەوتێنێت دەكەوێت ولەناودەچێت[٤] .

(٤) (فتح المجيد: ص٣١٧-٣١٨).

وە ئیمامی ئەحمەد دەفەرمێت:

(نافع بن عبدالحارث گەیشت بە ئیمامی عومەرﷺ لە عەسەفان، کە ئیمامی عومەرﷺ کردبووی بە والی بەسەر مەککەی پیرۆز، ئیمامی عومەرﷺ پێی فەرموو کێت بەجێ هێشتووە بە فەرمانڕەوا بەسەر خەڵکی مەککەوە؟ ئەویش ووتی: ابن أبزي کە یەکێکە لە کۆیلە ئازاد کراوەکان، ئیمامی عومەرﷺ فەرمووی: کۆیلەیەکت بە والی بەجێ هێشتووە بەسەر خەڵکی مەککەوە؟ ئەویش ووتی: ئەی ئەمیری ئیمانداران ئەو قورئانی لەبەرە وزانایە بە زانیاری میرات وقازییە، ئیمامی عومەرﷺ فەرمووی: بەڕاستی پێغەمبەرەکەتان ﷺ فەرموویەتی: (إن الله يرفع بهذا الكتاب قوماً ويضع به آخرين)[٥].

واتە: خوای گەورە بەهۆی ئەم قورئانەوە کەسانێك بەرز دەکاتەوە، وە کەسانێکی تری پێ دادەگرێت)[٦].

ئیتر ئایا لەم چارەسەرە ئیسلامییە جگە لە ڕێز لێنانێکی زۆر بۆ دیلی دوژمنی جەنگاوەر چی تر هەیە؟!

وە ئایا هیچ دەوڵەتێکی سەر ڕووی زەوی لە جیهانی شارستانێتی تازەدا بوارێکی وای بە دیلی جەنگ داوە؟ وە ڕێزێکی وای لێ ناون؟.

یاخود دەیانخەنە بەندینخانەی زەلیلیو سەرشۆڕی وڕیسوایی وسزادان وبێ بەش کردن لە پێداویستیەکانی ژیان لەگەڵ کارپێکردنیان بە شێوەیەك لە توانایاندا نەبێت، وەبەندینخانەی گوانتانامۆ وئەبو غرێب باشترین بەڵگەی تازەن لەسەر ئەم شتە.

(٥) (أخرجه مسلم في: صلاة المسافرين: ٨١٧، عبدالباقي).

(٦) (تفسير القرآن العظيم لابن كثير: ٣٨/٨، تعليق وتخريج هاني الحاج).

ه: ئەو هۆکارانەی کە ئیسلام گرتویەتیە بەر بۆ ڕزگار کردنی کۆیلە :

ئیسلام چەندەها هۆکاری گرتۆتە بەر بۆ ڕزگار کردنی کۆیلە وە توێژەرەوەکان وای دەبینن کە ئەو هۆکارانە کارا بوون بۆ هەڵوەشاندنەوەی یاسای کۆیلایەتی بە شێوەیەکی پلە پلەیی:

هۆکاری یەکەم : بەڵێن نامە نوسین : (المكاتبة):

واتە: مۆڵەت دانو ئازادی دانێکی پەیوەست بە دیل بەوەی ماوەیەکی کاتی پێ بدرێت تێیدا کار بکات بە شێوەیەکی ئازاد بۆ ئەوەی ئازادی خۆی بکڕێتەوە لە خاوەنەکەی بە بڕێك پارە کە خۆیو خاوەنەکەی لەسەری ڕێك کەوتوون ئەویش لەو ماوەیەدا هەوڵ دەدات و کار دەکات تا پەیدای بکات، وە خوای گەورەیش فەرمانی بە موسڵمانان کردووە بە گشتی کە یارمەتی ئەو دیلانە بدەن لە ڕێگای زەکات وخێرو سەدەقەوە بۆ ئەوەی بتوانن خۆیان ئازاد بکەن.

وە زۆرێك لە زانایان فەرموویانە: پێویستە لەسەر خاوەن ماڵ کە بەڵێن نامەیەك بنوسێت لەگەڵ بەندەکەیدا هەر کاتێك داوای لێ کرد وئەویش خێرو وەفاو ئەمانەت و باوەڕێکی ڕاستی لێ بینی، بەڵگەیشیان ئەم ئایەتەیە کە خوای گەورە دەفەرمێت:

﴿وَالَّذِينَ يَبْتَغُونَ الْكِتَابَ مِمَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ فَكَاتِبُوهُمْ إِنْ عَلِمْتُمْ فِيهِمْ خَيْرًا وَآتُوهُمْ مِنْ مَالِ اللَّهِ الَّذِي آتَاكُمْ﴾ [النور: ٣٣] .

لەم ئایەتەدا خوای گەورە فەرمان دەکات بە خاوەنەکانیان بە نوسینی بەڵێن نامە لە گەڵیاندا، وە فەرمان دەکات بە خاوەنەکانیان وبە موسڵمانان بە یارمەتی دانانیان بۆ دانەوەی ئەو پارەیەی کە ئازاد کردنیان ڕاوەستاوە لەسەری.

هۆكاری دووەم: دانانی ئازاد كردنی بەندە وەكو كەفارەت وسڕڕەوەیەك بۆ زۆرێك لە تاوان و هەڵەو سەرپێچیو سوێند خواردنەكان: بۆ نمونە دەبینین لە شەریعەتی ئیسلامدا ئازادكردنی بەندەیەك دانراوە وەكو كەفارەتێك بۆ كەسێك كە باوەڕدارێكی بەهەڵە كوشتبێت، خوای گەورە دەفەرمێت:

﴿وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ أَنْ يَقْتُلَ مُؤْمِنًا إِلَّا خَطَأً وَمَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطَأً فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ وَدِيَةٌ مُسَلَّمَةٌ إِلَى أَهْلِهِ إِلَّا أَنْ يَصَّدَّقُوا فَإِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ عَدُوٍّ لَكُمْ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ وَإِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ فَدِيَةٌ مُسَلَّمَةٌ إِلَى أَهْلِهِ وَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ تَوْبَةً مِنَ اللَّهِ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا﴾

[النساء: ٩٢] .

واتە: بۆ هیچ باوەڕدارێك نییە كە باوەڕدارێك بكوژێت مەگەر بەهەڵە، وەهەر كەسێك باوەڕدارێك بكوژێت بە هەڵە ئەوا دەبێت بەندەیەكی باوەڕدار ئازاد بكات چ پیاو بێت یان ئافرەت، وە دەبێت خوێنی كوژراوەكە بدات بە كەس وكاری كوژراوەكە، مەگەر كەس و كاری كوژراوەكە لێی خۆش بن، وە ئەگەر موسڵمانە كوژراوەكە لە وڵاتی كافرانی جەنگاوەردا بوو كۆچی نەكرد بوو بۆ وڵاتی موسڵمانان ئەوا خوێنی نییە وتەنها بكوژە موسڵمانەكە بەندەیەكی باوەڕدار ئازاد دەكات، وە ئەگەر موسڵمانە كوژراوەكە لە وڵاتی كافرانی پەیمان لەگەڵ بەستراودا بوو ئەوا بكوژە موسڵمانەكە دەبێت خوێنی كوژراوەكە بدات بە كەس و كاری وبەندەیەكی باوەڕداریش ئازاد بكات، وە ئەگەر نەیبوو بەندەیەك ئازاد بكات یاخود بەندە نەبوو– وەكو ئێستا– ئەوا دەبێت دوو مانگ لەسەر یەك بەڕۆژوو بێت، خوای گەورە ئەم شتانەی تەشریع كردووە تا تەوبەكەتان لێ قەبوڵ بكات، وەخوای گەورە زانا وكاربەجێیە.

هەروەها تێبینی ئەوە دەكەین كە ئازاد كردنی بەندە دانراوە بە كەفارەت بۆ كەسێك كە (ظهار) بكات لە خێزانەكەی (واتە: حەرامی بكات لە خۆی وەكو حەرامێتی دایك وخوشكی بەوەی كە پێی بڵێت: تۆ وەكو پشتی دایكم وابی لە من واتە: وەكو دایكم لێم حەرام بێت) پاشان ئەگەر ویستی لەو شتە بگەڕێتەوە و خێزانەكەی بگەڕێنێتەوە ژێر ركێفی خۆی ولێی حەڵاڵ بێتەوە ئەوا دەبێت بەندەیەك ئازاد بكات.

خوای گەورە دەفەرمێت:

﴿وَالَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا قَالُوا فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَمَاسَّا...﴾ [المجادلة: ٣] .

واتە: ئەو پیاوانەی کە(ظهار) لە خێزانەکانیان دەکەن پاشان دەیانەوێت بگەڕێنەوە لەو قسەیەو کۆببنەوە لەگەڵ خێزانەکانیاندا ئەوا دەبێت بەندەیەکی باوەڕدار ئازاد بکەن پێش ئەوەی کۆببنەوە لەگەڵ خێزانەکانیاندا...

هەروەها ئازاد کردنی بەندە دانراوە وەکو یەکێك لەکەفارەتەکانی سوێند خواردن، خوای گەورە دەفەرمێت:

﴿لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللَّهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ وَلَكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا عَقَّدْتُمُ الْأَيْمَانَ فَكَفَّارَتُهُ إِطْعَامُ عَشَرَةِ مَسَاكِينَ مِنْ أَوْسَطِ مَا تُطْعِمُونَ أَهْلِيكُمْ أَوْ كِسْوَتُهُمْ أَوْ تَحْرِيرُ رَقَبَةٍ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ...﴾ [المائدة: ٨٩] .

واتە: خوای گەورە لۆمەتان ناکات لەو سوێندانەی کە بەدەمتاندا دێت ولەغوە، ئەم جۆرەیان کەفارەتی نییە، بەڵام لۆمەتان دەکات لەو سوێندانەی کە لە دڵتانەوە دادەمەزرێت ومەبەستتانەو نییەتتانە وپاشان دەیشکێنن ونایبەنە سەر ئەوا دەبێت کەفارەتەکەی بدەن کە بریتییە لە: دانی ژەمە خواردنێك بە دە کەسی هەژار لە خواردنی سەرەکی خۆتان، یاخود پۆشاك دروست کردن بۆیان، یاخود ئازاد کردنی بەندەیەك، وەئەگەر کەسێك توانای یەکێك لەم سێ کەفارەتەی نەبوو ئەوا دەبێت سێ ڕۆژ بە ڕۆژوو بێت.

هۆکاری سێیەم: هاندان بۆ ئازاد کردنی بەندە لە پێناوی ڕەزامەندی خوای گەورە:

خوای گەورە دەفەرمێت: ﴿فَلَا اقْتَحَمَ الْعَقَبَةَ وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْعَقَبَةُ فَكُّ رَقَبَةٍ...﴾ [البلد: ١١-١٣] .

واتە: بۆچی مرۆڤ خۆی گورج وگۆڵ وچالاك ناکات وئەو بەربەستانە نابڕێت کە بوونەتە کۆسپ لە ڕێگەی گوێڕایەڵی کردنی خوای گەورە، وە یەکێك لەو گوێڕایەڵییانە بریتییە لە ئازاد کردنی کۆیلە.

وە پێغەمبەرﷺدەفەرمێت: (أیما رجل أعتق امرأً مسلماً استنقذ الله تعالى بكل عضوٍ منه عضواً منه من النار).واتە: (هەر کەسێك بەندەیەکی موسڵمان ئازاد بکات، ئەوا خوای گەورە بەهۆی هەر ئەندامێکی ئەو

بەندەیەوە کە ئازادی کردووە ئەندامێکی ئەو کەسە ئازاد دەکات لە ئاگری دۆزەخ، سەعیدی کوڕی مەرجانە دەفەرمێت: ئەم فەرموودەیەم برد بۆ علی کوڕی حسین، ئەویش بەندەیەکی هەبوو کە عبدالله بن جعفر دابووی پێی بە دە هەزار درهەم، یاخود هەزار دینار یەکسەر ئازادی کرد[٧]

هۆکاری چوارەم: ئیسلام بەشێك لە زەکاتی داناوە بۆ ئازاد کردنی بەندە:

خوای گەورە دەفەرمێت:

﴿إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسَاكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ...﴾ [التوبة: ٦٠] .

واتە: تەنها زەکات بەم کەسانە شەرعییەو دروستە پێیان بدرێت: هەژاران ونەداران وفەرمانبەرانی– ئەوانەی کە فەرمانڕەوا دەیاننێرێت بۆ کۆکردنەوەی زەکات– وئەو کافرانەی کە تازە موسڵمان بوونە بۆ دامەزاندنی دڵیان لەسەر ئیسلام، و بۆ ئازاد کردنی بەندە....

هۆکاری پێنجەم: هاندانی موسڵمان بۆ دانانی بەشێك لە خێرو سەدەقە گشتییەکانیان بۆ ئازاد کردنی بەندە: خوای گەورە دەفەرمێت:﴿لَيْسَ الْبِرَّ أَنْ تُوَلُّوا وُجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمغْرِبِ وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنْ آَمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآَخِرِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالْكِتَابِ وَالنَّبِيِّينَ وَآَتَى الْمَالَ عَلَى حُبِّهِ ذَوِي الْقُرْبَى وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَالسَّائِلِينَ وَفِي الرِّقَابِ ....﴾ [البقرة: ١٧٧] .

واتە: چاکە ئەوە نییە کە ڕوو بکەنە ڕۆژهەڵات ورۆژئاوا بەڵکو چاکە ئەوەیە کەباوەڕ بهێنن بە خوای گەورە ورۆژی دوایی و فریشتەکان وپەرتوکەکان وپێغەمبەران، وە لەکاتی خۆشویستنی ماڵ وپارەدا ببەخشن بە خزم وهەتیوو نەدار وڕێبوار وداواکەر وکۆیلە بۆ ئازاد کردنی...

هۆکاری شەشەم: منداڵ بوونی بەندە لە خاوەنەکەی: چونکە منداڵەکەی دەبێتە هۆی ئازاد بوونی لە پاش مردنی خاوەنەکەی.

(٧) (رواه البخاري عن أبي هريرةﷺ، وانظر: صحيح الترغيب والترهيب: ١٨٩٠).

هۆكاری حەوتەم: ئەگەر بەندەیەك دوو خاوەنی هەبێت یەكێكیان بەشەكەی خۆی ئازاد بكـات ئەوكاتـە ئیسلام بڕیاری داوە دەبێت ئەوی تریش بەشەكەی خۆی ڕزگار بكات و بەندەكە بە تەواوی ئازاد بكرێت.

هۆكاری هەشتەم: ئازاد كردنی بەندە دانراوە بە كە فارەتی لێدانی : پێغەمبەرﷺدەفەرمێت:

(من ضرب غلاماً له حداً لم يأته أو لطمه فإن كفارته أن يعتقه)[٨].

واتە: هەركەسێك غولامێكی هەبێت وسزای حەددی لێ بدات و هیچ تاوانێكی وایشی نـەكردبێت كـە حـەددی لەسەر پێویست بكات، یاخود لێی بدات ئەوا كەفارەت ولێخۆشبوونەكەی ئەوەیە كە ئازادی بكات.

و: فەرمان كردن بە باش چاودێری كردنی دیل:

ئیسلام فەرمانی كردووە بە چاكە كردن لەگەڵ دیل و ڕێـز لێنانیـان، وە قەدەغـەی كـردووە لـە سـوكایەتی كردن پێیان وسزادان و تانەو تەشەر لێدان وجوێن پێدانیان، وەبەرهەڵستی سـەختی كـردووە لـەوەی كـە نەزانەكان ئافرەتە بەندەكانیان بەكاردەهێنا لە داوێن پیسیدا بۆ سود وەرگرتن لە كرێكەیان، خوای گەورە دەفەرمێت:﴿وَلَا تُكْرِهُوا فَتَيَاتِكُمْ عَلَى الْبِغَاءِ إِنْ أَرَدْنَ تَحَصُّنًا لِتَبْتَغُوا عَرَضَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَمَنْ يُكْرِهْهُنَّ فَإِنَّ اللَّهَ مِنْ بَعْدِ إِكْرَاهِهِنَّ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ [النور: ٣٣] .

واتە: زۆر لە ئافرەتە كۆیلەكانتان مەكەن بـۆ داوێـن پیـسی وزینـا كـردن كـە ئـەوان خۆیـان داوێـن پاكیـان دەوێت، بۆ ئەوە زۆریان لێ دەكەن كە ماڵی دونیاتان دەست كەوێت بە داوێن پیسی ئەوان، وە هەر كەسێك زۆریان لێ بكات بۆ ئەو كارە ناهەموارە ئەوا خوای گەورە لە پاش زۆر لێ كردنیـان لێخۆشـبوو بەبـەزەییـە بەرامبەر ئەوان(ئەم ئایەتە لەسەر گەورەی دووڕووەكان عبدالله بن أُبي بن سلول دابەزی كە ئافرەتی كۆیلەی هەبوو زۆری لێ دەكردن بۆ داوێن پیسی تا پارەیان پێ پەیدا بكات).

لێخۆشبووە بەوان و بەسۆزە بەوان، چونكە ئەوان زۆریان لێ كراوە لە لایەن گەورەكانیانەوە

---

(٨) (رواه مسلم عن عبدالله بن عمر رضي الله عنه، وانظر: صحيح الجامع الصغير: ٦٣٧٥).

وە ئیسلام بە شێوەیەك هانی موسڵمانانی داوە بۆ ڕێز گرتن لە دیل كە هیچ لە یاساكانی دونیا پێی نەگەیشتوون كاتێك فەرمانی كردووە بە مارەكردنیانو ژن پێدانیان، وە ئەم شتەی باس كردووە لەگەڵ باس كردنی ژن هێنانی ئازادەكاندا، خوای گەورە دەفەرمێت:

﴿وَأَنْكِحُوا الْأَيَامَى مِنْكُمْ وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَإِمَائِكُمْ إِنْ يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُغْنِهِمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ﴾ [النور: ٣٢] .

واتە: ئەو پیاو وئافرەتانەی كە خێزاندار نین با هاوسەرگیری بكەن، وەلەگەڵ ئەو كۆیلە پیاو ئافرەتانەی كە باوەڕدار وچاكن، وە ئەگەر هەژار بوون ئەوا خوای گەورە بە فەزڵ وچاكەی خۆی دەوڵەمەندتان دەكات، وەخوای گەورە فەزڵ و چاكەی زۆر فراوانە وزانایە بە بەرژەوەندی بەندەكانی.

وە خوای گەورە وەسفی چاكە كاران دەكات بەوەی كە لە خۆشەویستی خوای گەورە خواردن دەدەن بە هەژارو هەتیوو دیل كە دەفەرمێت:﴿وَيُطْعِمُونَ الطَّعَامَ عَلَى حُبِّهِ مِسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا إِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ لِوَجْهِ اللَّهِ لَا نُرِيدُ مِنْكُمْ جَزَاءً وَلَا شُكُورًا﴾ [الإنسان: ٨-٩] .

واتە: باوەڕداران لەگەڵ ئەوەی خواردن لایان خۆشەویست وبەنرخە بەڵام لە خۆشەویستی خوای گەورەدا دەیبەخشن بە نەداران وهەتیوان ودیلەكان، وە پێیان دەڵێن: ئێمە لەبەر ڕەزامەندی خوای گەورە خواردنتان پێ دەدەین وهیچ پاداشت وسوپاس كردنێكمان لە ئێوە ناوێت.

نەك هەر ئەوەندە بەڵكو ئیسلام چاودێری هەست وسۆزی بەندەو كۆیلەی كردووە لە هەڵبژاردنی لەفزی جوان بۆیان.

پێغەمبەرﷺدەفەرمێت: (لا يقل أحدكم عبدي وأمتي، ولكن فتاي وفتاتي وغلامي)[٩].

واتە: با كەسێك لە ئێوە نەڵێت: بەندەكەم و كەنیزەكەم، بەڵكو بڵێت: كوڕە لاوەكەم وكچە لاوەكەم وغولامەكەم.

(٩) (رواه البخاري عن أبي هريرةرضي الله عنه، وانظر: صحيح الجامع الصغير: ٧٧٥٨).

وە قورئانیش ئەم لەفزە جوانەی بەکار هێناوە بۆ ئاراستە کردنی ئێمە بۆ بەکار هێنانی(هەمان ئایەتی پێشوو[النور: ٣٣]).

وە قورئان لەفزی کچانی بەکار هێناوە لە جیاتی کۆیلە، وە کەس و کاری بەکار هێناوە لە جیاتی گەورەکانیان لە کاتی ڕێگە پێدانی ئازادەکان بە خواستنی ئافرەتە کۆیلەکان کە ئەگەر نەیانتوانی ئافرەتی ئازاد بخوازن، خوای گەورە دەفەرمێت:

﴿ وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ مِنْكُمْ طَوْلًا أَنْ يَنْكِحَ الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ فَمِنْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ مِنْ فَتَيَاتِكُمُ الْمُؤْمِنَاتِ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِإِيمَانِكُمْ بَعْضُكُمْ مِنْ بَعْضٍ فَانْكِحُوهُنَّ بِإِذْنِ أَهْلِهِنَّ وَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ﴾ [النساء: ٢٥] .

واتە: هەر کەسێك لە ئێوە نەیتوانی ئافرەتانی باوەڕداری داوێن پاك بخوازێت ئەوا با کچانی باوەڕدار(کۆیلە) بخوازێت، وەخوای گەورە ئاگاداری باوەڕی ئێوەیە، وەلەوانەیە باوەڕی هەندێك لە ئافرەتانی کۆیلە باشتر بێت لە باوەڕی هەندێك لە ئافرەتانی ئازاد، وە بە ڕێگە پێدانی خاوەنەکانیان بیانخوازن وبە چاکەیش مارەییەکەیان پێ بدەن.

قورئان ئەم دوو دەستەواژە پاکەی بەکارهێناوە وەکو ڕێزێك بۆ ئافرەتانی کۆیلە تەنانەت لە لەفزیشدا.

وە یەکێکی تر لەو دەقانەی کە تێیدا فەرمان کراوە بە چاکە کردن لەگەڵ کۆیلەدا ئەم ئایەتەیە کە خوای گەورە دەفەرمێت: ﴿وَاعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا... وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ...﴾ [النساء: ٣٦]

واتە: ئێوە بەتاك وتەنها خوای گەورە بپەرستن و هیچ هاوبەشی بۆ بڕیار مەدەن، وە چاکە بکەن لەگەڵ دایك وباکتان و ....کۆیلەکانتاندا........

وە پێغەمبەرﷺ دەفەرمێت:

(للمملوك طعامه وكسوته، ولا يكلف من العمل إلا ما يطيق، فإن كلفتموهم فأعينوهم، ولا تعذبوا عباد الله خلقاً أمثالكم)[١٠].واتە: مرۆڤی بەندە دەبێت خواردن وخواردنەوەی خۆی هەبێت، وە نابێت زیاتر لە

(١٠) (رواه مسلم عن أبي هريرة ﷺ، وانظر: صحيح الجامع الصغير: ٥١٩١، ٥١٩٢).

توانای خۆی داوای کاری لێ بکرێت، وە ئەگەر داوای زیاترتان لێیان کرد ئەوا خۆتان یارمەتیان بدەن، وەئەی بەندەکانی خوا ئازاری کەسانێکی وەك خۆتان مەدەن.

وەدەفەرمێت: (**إخوانكم خولكم جعلهم الله تحت أيديكم، فمن جعل الله أخاه تحت يده فليطعمه مما يأكل، وليلبسه مما يلبس، ولا يكلفه من العمل مايغلبه، فإن كلفه مايغلبه فليعنه عليه**)(١١).

واتە: براکانتان بە ئێوە سپێردراون وخوای گەورە ئەوانی خستۆتە ژێر دەستی ئێوەوە، جا هەر کەسێك خوای گەورە برایەکی خستە ژێر دەستیەوە ئەوا با خۆی چی دەخوات ئەوەش بدات بەو، وەچی دەپۆشێت ئەوەیش لەبەر ئەو بکات، وە باداوای کارێکی لێ نەکات کەلە توانایدا نەبێت ولەسەری قورس بێت، وەئەگەر داوای لێ کرد ئەوا با خۆی هاوکاری بکات ویارمەتی بدات.

وە أبي مسعود الأنصاريرضي الله عنه **دەفەرمێت:** كنت أضرب غلاماً لي، فسمعت من خلفي صوتا: (**إعلم يا ابا مسعود لله أقدر عليك منك عليه**) فالتفت فإذا هو رسول الله ﷺ فقلت يا رسول الله: هو لوجه الله فقال: (**أما لو لم تفعل للفحتك النار او لمستك النار**)(١٢).

واتە: لە منداڵێکی خزمەتکارمم دەدا، لە پشتمەوە گوێم لە دەنگێك بوو وتی: ئەی باوکی مەسعود بزانە کە خوای گەورە بەدەسەڵات ترە بەسەر تۆدا لە دەسەڵاتی تۆ بەسەر ئەو منداڵەدا، کاتێك ئاوڕم دایەوە بینیم پێغەمبەری خوایەﷺ، ووتم ئەی پێغەمبەری خواﷺ ئەوا ئازادم کرد لەبەر ڕەزامەندی خوای گەورە، پێغەمبەری خواﷺ فەرمووی: ئەگەر ئازادت نەکردایە ئەوا ئاگری دۆزەخ دەتی سوتاند یاخود دەتی گرتەوە.

وە سەلمان رضي الله عنه دەیەوێت خزمەتکارەکەی فێرە ئەدەب بکات، بەڵام لە تۆڵە سەندنەوە دەترسێت ودەفەرمێت: (**لولا أني أخاف القصاص لأوجعتك**)(١٣).واتە: ئەگەر لە تۆڵە سەندنەوە نەترسامایە ئێستا ئازارم دەدایت.

(١١) (رواه البخاري ومسلم عن أبي ذررضي الله عنه، وانظر: سلسلة الأحاديث الصحيحة: ٢٨٤٢).
(١٢) (رواه مسلم، وانظر: مشكاة المصابيح: ٣٣٥٣).
(١٣) (صححه الشيخ الألباني في: الأدب المفرد: ١٨٢).

وە پێغەمبەرﷺدەفەرمێت: (ثلاثة لهم أجران: رجل من أهل الكتاب آمن بنبيه وآمن بمحمدﷺ، والعبد المملوك إذا أدى حق الله وحق مواليه، ورجل كانت له أمة فأدبها فأحسن تأديبها، ثم أعتقها فتزوجها فله أجران)(١٤).

واتە: سێ کەس دوو پاداشتیان هەیە: پیاوێك کە ئەهلی کتاب بێت باوەڕ بە پێغەمبەرەکەی خۆی بهێنێت پاشان باوەڕ بە محمدﷺ بهێنێت، وەبەندەیەکی خاوەندار ئەگەر مافی خوای گەورە وخاوەنەکەی بدات، وەپیاوێك کەنیزەیەکی هەبێت بە شێوەیەکی جوان وباش فێرە ئەدەبی بکات، پاشان ئازادی بکات ومارەی بکات ئەوا دوو پاداشتی هەیە.

وەپێغەمبەر ﷺبەردەوام ئامۆژگاری موسڵمانانی دەکرد کە مامەڵەو هەڵسوکەوتیان چاك بێت لەگەڵ بەندەو کۆیلەکاندا بەتایبەتی لەگەڵ ئافرەتانیاندا، تەنانەت لە سەرەمەرگیشیدا دوا ئامۆژگاری و وەسێتی ئەوە بوو کە: (كانت عامة وصية رسول الله ﷺ الصلاة الصلاة وما ملكت أيمانكم، فما زال يقولها حتى جعل يغرغر بها في صدره وما يفيض بها لسانه)(١٥).

واتە: هەموو وەسێت و ڕاسپاردەی پێغەمبەرﷺ ئەمە بوو دەیفەرموو: ئەی خەڵکینە ئاگاداری نوێژەکانتان وکەنیزەکانتان بن ولەگەڵیاندا باش بن، بەردەوام ئەم ئامۆژگارییەی دەووتەوە تا لە سینگیدا غەرغەرەی پێ دەکرد و نەیتوانی بە زمان بیلێت.

وە دەیفەرموو:(الله الله فيما ملكت أيمانكم أشبعوا بطونهم واكسوا ظهورهم وألينوا القول لهم)(١٦)

واتە: ئەتانترسێنم بە خوای گەورە کە چاك بن لەگەڵ کەنیزەکانتاندا، تێریان بکەن و پۆشتەیان بکەن، ووتەی نەرم ونیانیان لەگەڵدا بەکار بهێنن.

---

(١٤) (رواه البخاري ومسلم عن أبي موسى الأشعريرضي الله عنه، وانظر: مشكاة المصابيح: ١١).

(١٥) (رواه ابن ماجة، وصححه الشيخ الألباني في: صحيح ابن ماجة: ١٦٢٥، وصحيح الترغيب والترهيب: ٢٢٨٦، وسلسلة الأحاديث الصحيحة: ٨٦٨).

(١٦) (رواه الطبراني عن كعب ابن مالك رضي الله عنه، وصححه الشيخ الألباني في: صحيح الترغيب والترهيب: ٢٢٨٨).

بەم شێوەیە ڕێنماییەکانی ئیسلام گەیشتە سەربەرزیەك کە هیچ دوژمنێکی سەرسەختی ناتوانێت ڕەخنەی لێ بگرێت مەگەر درۆی بۆ هەڵبەستن و بوهتانی بۆ بکەن و سەرلە خەڵکی بشێوێنن کە ئەمیش زۆر ناخایەنێت و ڕاستیەکان بە درۆیان دەخەنەوە و واقیعی ڕوناك تاریکیەکەیان لادەبەن.

وصلى الله وسلم على نبينا محمد وعلى آله وصحبه وسلم.

==================================

لەبڵاوکراوەکانی

ماڵپەڕی بەهەشت و وەڵامەکان

ba8.org

walamakan.com